

## STANOVNIŠTVO SRBIJE U FOKUSU TRŽIŠTA RADA

*Danilo ŠUKOVIĆ\**

### Uvod

Međuzavisnost tržišta rada i stanovništva definisana je činjenicom da osnovna poluga tržišta rada – ponuda radne snage – zavisi od broja stanovnika kao i od strukture stanovništva, kako po uzrastu, tako i po polu, obrazovanju, kulturi, zdravstvenom stanju i sl. Efikasno tržište rada, s druge strane, kao povratna sprega, povoljno utiče ne samo na broj stanovnika, nego isto tako na kvalitet života i njegov opšti prosperitet.

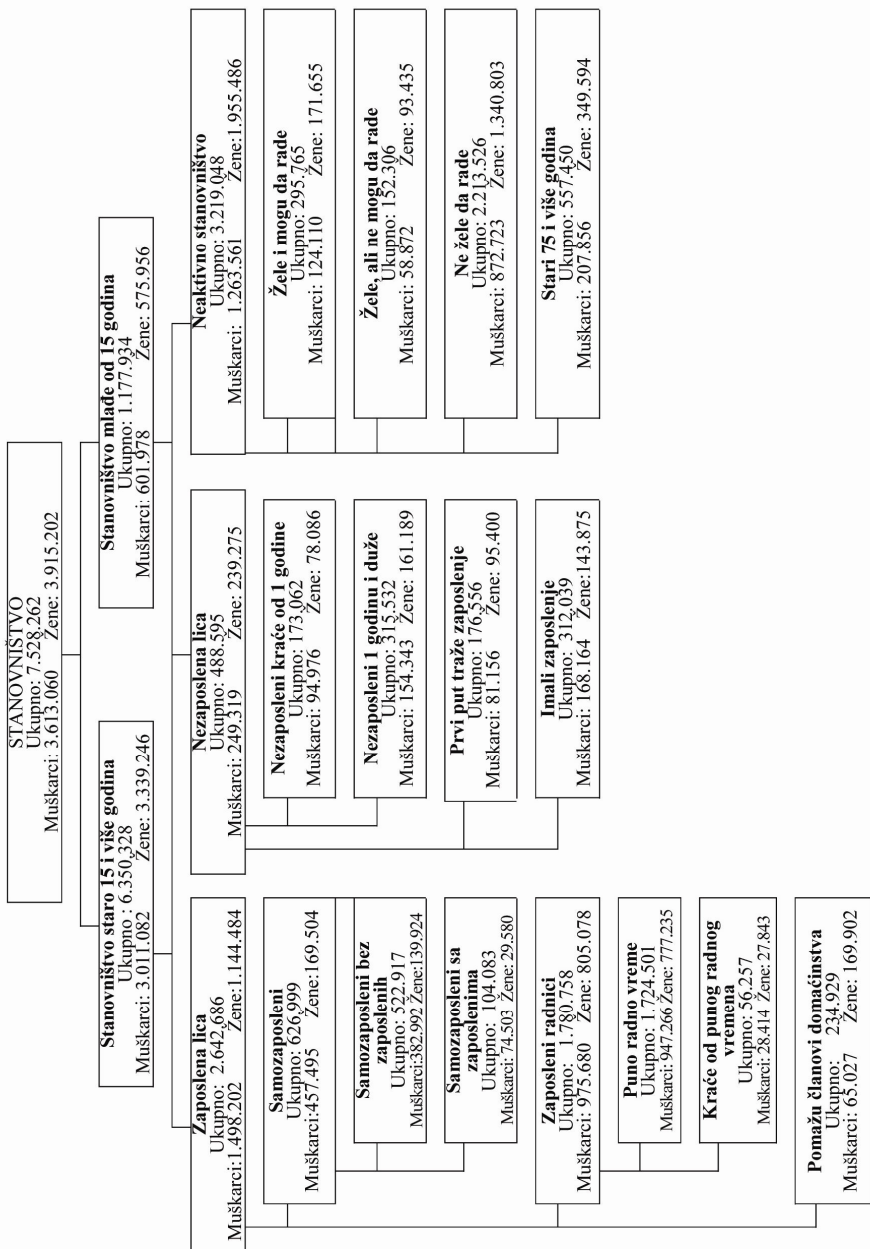
U ovom radu ćemo pokušati da pokažemo kakvim radnim potencijalom raspolaže Srbija, imajući u vidu broj stanovnika i njegovu strukturu, prvenstveno s aspekta uključenosti na tržište rada. Ključna pitanja su kako tržište rada funkcioniše kod nas i šta je potrebno preduzeti da bi ono postalo efikasno kako bi doprinelo racionalnoj alokaciji rada kao ključnog faktora proizvodnje u moderno doba.

### Struktura stanovništva Srbije po obeležjima bitnim za tržište rada

U shemi koja sledi dat je pregled osnovnih skupova stanovništva Srbije za sva lica, a za osobe starije od 15 godina i obeležja o njihovoj radnoj aktivnosti. Ovi podaci su rezultat *Ankete o radnoj snazi* (RZS, 2009) kojom je obuhvaćeno 19.642 lica, dok su od toga za 17.035 lica obuhvaćeni i podaci o radnoj aktivnosti. Prema ovoj anketi Srbija je u aprilu 2009. godine imala 7.518.262 stanovnika, od čega je 2.642.686, bilo zaposleno, a 488.595 nezaposleno, dok je 3.219.048 bilo neaktivno stanovništvo. Očigledno da se radi o značajnom potencijalu koji nije adekvatno valorizovan na tržištu rada.

\* Centar za ekonomska istraživanja Instituta društvenih nauka, Beograd.

Slika 1. Pregled osnovnih skupova stanovništva Republike Srbije, april 2009.



Izvor: RZS (2009). Saopštenje br. 155 – Anкета o radnoj snazi.

## Demografski aspekt tržišta rada

Kvantitet radne snage, kao ključna poluga tržišta rada, prvenstveno je određen demografskim faktorima, odnosno brojem i promenama stanovništva starosne dobi 15-65 godina. Promena veličine radnog kontingenta uslovljena je prirodnim (stopama rađanja i umiranja stanovnika) i mehaničkim faktorima (migracijama).

Za sagledavanje demografskog aspekta tržišta rada nije dovoljno fokusiranje na kvantitetu stanovništva, već je nužno uključiti i saznanja o nivou obrazovanja kojim raspolaže stanovništvo, kao i saznanje o kulturno socijalnim odlikama, pošto i ovi aspekti u znatnoj meri opredeljuju efikasnost tržišta rada, odnosno ekonomskog razvoja.

Isto tako treba imati u vidu da ne zavisi samo od kvantitativnih i kvalitativnih oblika stanovništva ponude radne snage, već da je međuzavisnost tržišta rada demografskih faktora mnogo složenija i višestruko izražena. Grupa autora na čelu sa Gari Bekerom (Gary S. Becker), dobitnikom Nobelove nagrade, je ovu međuzavisnost posebno analizirala u radu "Human Capital, Fertility, and Economic Growth" (Becker, Murphy, Tamura, 1990).

Ovi autori kao svoje glavne nalaze ističu sledeće: "Naše analize polaze od toga da endogeni fertilitet i rast stope povraćaja humanog kapitala povećavaju fond humanog kapitala. Društva mogu štedeti, posmatrano kroz generacije, rađanjem više dece, većim investiranjem u svako dete i dugoročnom akumulacijom fizičkog kapitala".

Oni, zatim, posebno ističu da "društvo sa limitiranim humanim kapitalom odlučuje se za veće porodice i manje investicije po članu porodice, dok one sa obimnim humanim kapitalom čine suprotno". Saglasno tome oni zemlje dele u dve grupe, na jedne koje imaju brojne porodice i mali humani kapital, i druge koje imaju male porodice i veliki i možda rastući humani i fizički kapital.

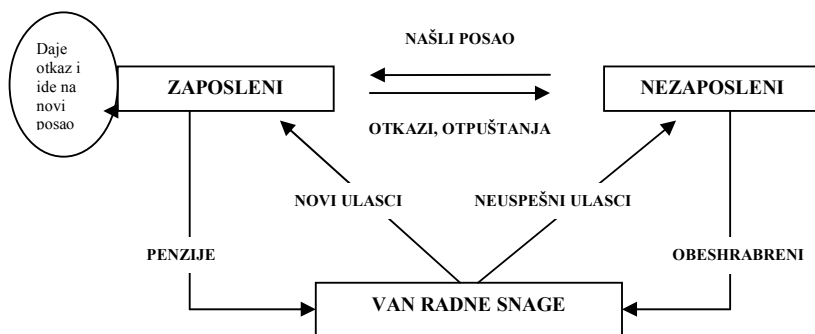
Humani kapital je ključni faktor tržišta rada, a njegova zavisnost od fertiliteta i drugih karakteristika stanovništva je bez sumnje velika. Zbog toga svestrana analiza tržišta rada podrazumeva uključivanje brojnih demografskih komponenti.

## Struktura tržišta rada

Kada želimo da sagledamo strukturu tržišta rada, tada se naša pažnja usmerava na osobe u radnom dobu. One, se dele na zaposlene, nezaposlene i na one van kontingenta radne snage. Na slici 2 prikazani su tokovi koji se formiraju između ovih grupa. Dinamičnost tržišta rada, koja je jako izražena u svim privredama, čak i u onim gde je stopa nezaposlenosti veoma visoka, ogleda se u velikoj frekvenciji između ovih grupa. Neke osobe dolaze po prvi put na tržište rada, neki pojedinci dobijaju otkaz, neki ponovo nalaze posao, neki sami napuštaju tržište rada, bilo zbog penzionisanja, bilo iz drugih razloga. Ovi tokovi su naročito frekventni u razvijenim zemljama.

Slika 2.

### Struktura tržišta rada



Promene proizvodne strukture menjaju karakteristike tražnje za radom i to, kako u regiji i privrednom sektoru, tako i u odnosu na pojedinu stručnu spremu. Tako promene u proizvodnoj strukturi koje su prouzrokovane tehnološkim napretkom, kao i promenama u strukturi međunarodne trgovine dobara i usluga, dovode do smanjenja tražnje za radom u pojedinim sektorima i regijama, odnosno za radom zastarelih kvalifikacija, da bi u isto vreme došlo do paralelnog porasta tražnje rada u novim sektorima, odnosno za nova zanimanja. Zapravo, promene u proizvodnoj strukturi izazvane tehnološkim inovacijama imaju direktan uticaj na broj zaposlenih i slobodnih radnih mesta, i stvaraju regionalni ili neki drugi *mismatch*. Pojam *mismatch* može se definisati kao postojanje neravnoteže, odnosno neusklađenosti ili nespojivosti između ponude i potražnje rada. *Mismatch* zapravo ukazuje na nemogućnost povezivanja nezaposlenih i slobodnih radnih mesta na određenom dezagregiranom nivou.

Promene strukture radne snage nastaju kako zbog demografskih promena, tako i zbog promena obučenosti kroz proces obrazovanja i rada. Postojanost i veličina pomenute neravnoteže na tržištu rada proizilazi iz veličine i prirode ovih promena, s jedne, i sposobnosti tržišta da efikasno apsorbuje ove promene, s druge strane.

Dakle, promene u strukturi ponude, kao i promene na strani tražnje za radom prouzrokuju neravnotežu na tržištu rada, koja se ne može brzo prevazići. Potrebno je određeno vreme da se pronade adekvatan posao i da se popuni slobodno radno mesto. Osobe koje traže posao susreću se sa nesavršenim informacijama o dostupnim radnim mestima, a preduzeća imaju nepotpune informacije o prikladnim radnicima. Čak i tržišta rada koja najbolje funkcionišu susreću se kraće vreme sa određenim brojem nezaposlenih i slobodnim radnim mestima koja su neizbežna.

Dinamičnost tržišta rada prouzrokovana je i činjenicom da, kao što ne postoje dve iste osobe, tako ne postoje ni dva ista radna mesta. Zbog toga nije lako popuniti ni novo, ni neko postojeće radno mesto. Da bi došlo do poklapanja zahteva radnog mesta i sposobnosti radnika potrebno je imati mnogo informacija koje često nedostaju i u razvijenim zemljama. Zapravo uspešnost tržišta rada se i ogleda u tome da li do ovih poklapanja ponude i tražnje dolazi brže ili ne. U međuvremenu dok se one ne ostvare, nastaje frikciona nezaposlenost, što je zapravo vrsta privremene nezaposlenosti i koja značajnije ne utiče na ukupnu stalnu stopu nezaposlenosti.

Da li će jedna osoba pre ili kasnije naći posao zavisi od efikasnosti procesa uklapanja, koji je opet zavisao kako od upornosti nezaposlenog da pronade posao, tako i od toga koliko se radnih mesta otvara i koliko je lako uočiti novu priliku za zaposlenje. Upornost u traženju posla najviše zavisi od motivisanosti ljudi da budu zaposleni. Na motivisanost nezaposlenih da traže posao odlučujuće mogu uticati visina naknada za nezaposlene u slučaju nezaposlenosti, kao i dužina perioda u kome se beneficije isplaćuju. Mada su naknade za nezaposlene odraz socijalne svesti i široko rasprostranjene potrebe za solidarnošću, one smanjuju motivaciju da se traži posao. Kada su naknade obilne i naročito ako su dugotrajne, nezaposleni radnici će više vremena trošiti da nađu prihvatljiv posao. U takvim situacijama često je slučaj da za to vreme njihova znanja zastare, čime se značajno smanjuje mogućnost da se uopšte ponovo zaposle. Ovaj fenomen je poznat pod nazivom "zamka za nezaposlene". U ovu zamku najviše bivaju zarobljeni radnici sa nižim kvalifikacijama i malim zaradama.

## Tržište rada – ključni trendovi

Evolucija rada je dinamična kao i sam tehnološki razvoj. Promene globalne ekonomije i tehnološki napredak doveli su do dubokih promena u vrstama radova koje obavljamo. Početkom dvadesetog veka, na tržištu rada razvijenih zapadnih zemalja dominirali su proizvodni radovi industrijskih radnika, da bi krajem istog stoleća prevagu imali poslovi u sektoru usluga.

Rad, kao i ekonomski život u celini, prolazi kroz ogromne promene. Postoji više razloga koji dovode do ovih promena. Neprestano uvođenje mašina koje štede ljudski rad su svakako jedan od najznačajnijih uzroka. Vrhunac na ovom planu, bez sumnje, predstavlja širenje informatičke tehnologije i uvođenje kompjutera u industriji. Sadašnja faza razvoja, po mnogim teoretičarima, predstavlja prelaz ka jednom novom obliku društva, koje se više ne zasniva na industrijalizumu. Za opis ovog novog poretka koriste se izrazi, kao što su: postindustrijsko društvo, informatičko doba i nova ekonomija, odnosno "ekonomija znanja".

Ekonomija znanja je takvo okruženje u kome je veliki deo radne snage zaposlen na poslovima razvoja proizvoda, njegovom dizajniranju, tehnologiji, marketingu, prodaji i održavanju, a ne i na poslovima u fizičkoj proizvodnji i raspodeli materijalnih dobara. U ekonomiji znanja osnovu inovacija i ekonomskog rasta predstavljaju ideje i informacije i drugi oblici znanja. Ekonomija znanja je pod velikim uticajem, ne samo obimnog protoka informacija i mišljenja, nego i nauke i tehnologije.

Do kakvih je promena došlo u sadržini i karakteru rada, naravno, prvenstveno razvijenih zemalja, najbolje ilustruju reči Čarlsa Lidbitera:

"Velika većina nas pravi novac od 'vazduha': proizvodimo nešto što se ne može lako izmeriti ili dotaći. Naš učinak rada ne stoji nagomilan u luci, uskladišten u magacinu ili natovaren na teretne vagone. Većina nas zarađuje za život pružanjem usluga, mišljenja, infomacija i analiza, bilo da se radi u telefonskoj centrali, advokatskoj kancelariji, vladinom odseku ili naučnoj laboratoriji. Svi mi radimo jedan nevidljiv posao" (Leadbeater, 1999).

Dakle rad, odnosno tržište rada, prolazi kroz korenite promene, koje su posledica prelaska sa proizvodne na uslužnu ekonomiju. Iako nov način rada za mnoge može predstavljati svojevrsan izazov, on ima i svoju drugu stranu, jer se pojedinci često osećaju i kao žrtve brzog tempa života. Brze promene deluju destabilizirajuće, pogotovo zato što se radnici sve više suočavaju sa nestabilnošću radnog mesta, što izaziva osećanje strepnje u pogledu budućnosti koja je pred njima.

Mnoga istraživanja pokazuju da je nesigurnost radnog mesta u industrijskim zemljama poslednjih trideset godina dostigla maksimalni nivo. Jedan od razloga je i to što globalizacija dovodi do sve većeg fuzionisanja, i s druge strane, smanjivanja korporacija, što ima za posledicu masovna otpuštanja radnika. Pored toga, neprestana konkurencija u snižavanju troškova poslovanja ima za posledicu da su oni sa manje stručnim ili "pogrešnim" veštinama i znanjima osuđeni na nesigurna, marginalna radna mesta koja su najviše podložna promenama na globalnom tržištu. Činjenica je da živimo u doba koje karakteriše kultura "unajmi i otpusti", gde ideja o "poslu za ceo radni vek" ne važi više.

Globalna ekonomija zahteva sve veću fleksibilnost radne snage. U tom smislu prognoze brojnih ekonomista i sociologa zasnivaju se na uverenju da će sve veći broj ljudi u budućnosti postati radnici sa portfeljom. Oni će posedovati određeni broj veština i kvalifikacija, koje će koristiti kako bi se u toku svog radnog veka kretali s jednog radnog mesta na drugo. Stalno zaposlenje, odnosno postojanu karijeru, u današnjem smislu reči, će imati samo relativno mali broj ljudi. Sve to ide u prilog tezi da ideja o "poslu za ceo radni vek" postaje stvar prošlosti.

### **Zaposlenost odnosno nezaposlenost u Srbiji i Evropskoj uniji**

Pitanje zaposlenosti je jedno od ključnih za svaku zemlju. Pored nivoa bruto društvenog proizvoda, ovo je sigurno najpouzadniji indikator efikasnosti jedne privrede, pa i društva u celini. Kao što direktno ili indirektno "sve proizilazi iz rada", tako i zaposlenost ima višestruko delovanje na funkcionisanje privrede i društva. Zbog toga se problemu nezaposlenosti poklanja izuzetno velika pažnja svih struktura u društvu, i to kako poslodavaca, zaposlenih, odnosno sindikata koji ih zastupaju, političkih partija, eksperata, tako i ostalih građana. Da bi društvene strukture mogle dati svoj doprinos povećanju zaposlenosti od posebne važnosti su pouzdani i uporedivi podaci o stanju na tržištu rada, tj. o nivou zaposlenosti, odnosno o broju nezaposlenih.

Međutim, na pitanja ko je zaposlen, a ko nije, i koliko ima zaposlenih, a koliko nezaposlenih lica, koja na prvi pogled izgledaju trivijalno, veoma je teško dati precizan odgovor. Metodološke teškoće u definisanju pojma zaposlenosti dovode do konfuzije u određivanju stopa nezaposlenosti, kako unutar jedne zemlje, tako i na međunarodnom nivou, zavisno od toga za koju se definiciju zaposlenosti opredelila neka međunarodna institucija.

Ovaj problem je prisutan i kod nas. Mi imamo dva različita izvora podataka o nezaposlenosti. Jedan je Anкета o radnoj snazi Republičkog zavoda za statistiku, a drugi Nacionalna služba za zapošljavanje. Razlika između ova dva izvora je velika. Tako po podacima iz Ankete o radnoj snazi, stopa nezaposlenosti u 2009. godini u Srbiji je 14,0% (RZS, 2009), a prema podacima Nacionalne službe za zapošljavanje 26,54%.

Tabela 1.  
Stanovništvo u Srbiji prema aktivnosti

	2003	2006	2009
Ukupno	...	7.560.529	7.528.262
Stanovništvo staro 15 godina i više	6.137.531	6.512.300	6.350.328
Aktivno stanovništvo	3.418.914	3.323.716	3.131.280
Zaposleni	2.918.589	2.630.691	2.642.686
Nezaposleni	500.325	693.024	488.595
Neaktivno stanovništvo	2.718.618	3.188.584	3.219.048
Lica mlađa od 15 godina	...	1.048.229	1.177.934
Stopa participacije <sup>1</sup>	67,8	65,2	63,8
Stopa aktivnosti <sup>2</sup>	55,7	51,0	51,4
Stopa zaposlenosti I <sup>3</sup>	66,0	54,2	53,8
Stopa zaposlenosti II <sup>4</sup>	47,5	40,4	41,6
Stopa nezaposlenosti <sup>5</sup>	16,6	20,9	14,0

*Izvor: RZS, Anкета o radnoj snazi, Saopštenje br. 148 od 29.07.2003, Saopštenje br. 59 od 15.03.2007. i Saopštenje br. 155 od 08.06.2009.*

Stopa nezaposlenosti prema evidenciji Nacionalne službe za zapošljavanje je znatno veća od one iznete u Anketi i zbog toga što se zasniva na podacima iz registra nezaposlenih lica koji obuhvata i lica koja ne žele da rade, već su samo zainteresovana za ostvarivanje beneficija za nezaposlene. Što se tiče Ankete o radnoj snazi, kod nje je stopa nezaposlenosti potcenjena, zato što ne uzima u obzir činjenice da mnoge osobe, posebno u sivoj ekonomiji, ne rade puno radno vreme, što znači da nemaju punu zaposlenost, kao i da brojna lica rade na određeno vreme, sezonski, pa su veći deo vremena

<sup>1</sup> Stopa participacije predstavlja udeo zaposlenih i nezaposlenih lica u ukupnom broju lica radnog uzrasta 15 – 64 god.

<sup>2</sup> Stopa aktivnosti predstavlja udeo aktivnih lica u ukupnom broju lica starosti od 15 i više god.

<sup>3</sup> Stopa zaposlenosti I predstavlja odnos zaposlenih prema broju lica radnog uzrasta 15 – 64 god.

<sup>4</sup> Stopa zaposlenosti II izračunata je kao odnos zaposlenih i stanovništva starosti od 15 god. i više.

<sup>5</sup> Stopa nezaposlenosti predstavlja odnos nezaposlenih i aktivnog stanovništva.



nezaposleni. Precenjenost zaposlenosti, odnosno potcenjenost nezaposlenosti prema Anketi o radnoj snazi, možda najbolje ilustruje definicija pojma *zaposleni* koja glasi: "Pod pojmom *zaposleni* u ovoj anketi podrazumevaju se lica koja su najmanje jedan sat u posmatranoj sedmici obavljala neki plaćeni posao (u novcu ili naturi), kao i lica koja su imala zaposlenje, ali su u toj sedmici bila odsutna s posla" (RZS, 2009). Zaista je teško smatrati zaposlenim lice koje radi samo nekoliko sati sedmično.

Ostavljajući po strani neaktivno stanovništvo i fokusirajući se na zaposlene i nezaposlene, kao aktere na tržištu rada, ankete o radnoj snazi pokazuju da se odnos ponude i tražnje znatno poremetio u periodu 2003, 2006. i 2009. godina, tj. da se stanje na tržištu rada Srbije znatno pogoršalo.

Tabela 1. predstavlja sliku stanja kao i promene koje su se desile na tržištu rada Srbije u periodu 2003-2009. godine, naravno ova slika je verodostojna u meri u kojoj su pomenute ankete pouzdane.

Stopa zaposlenosti je značajno smanjena, i to sa 66% u 2003. na 54,2% u 2006. i 53,8% u 2009. godini, i znatno je niža nego u Evropskoj uniji i zemaljama OECD, gde u proseku iznosi 65%. Pad zaposlenosti automatski znači i porast nezaposlenosti koja se od 16,6% u 2003. povećala na 20,8% u 2006. godini, da bi 2009. godine bila znatno niža i iznosila 14,0%.<sup>6</sup>

Komparacije radi u pregledu koji sledi (tabela 2) dajemo stope nezaposlenosti za sve zemlje članice Evropske unije, za 2008. i 2009. godinu.

Svetska ekonomska kriza je trend smanjenja nezaposlenosti, koji je u Evropskoj uniji bio jako izražen, preokrenula u suprotnom smeru, pa je nezaposlenost sa 7,1% u 2008. godini, povećana na 9,2% u septembru 2009. godine. Tako je postalo izvesno da se osnovni cilj Lisabonske strategije iz 2000. godine, da Evropska unija do 2010. godine smanji nezaposlenost do nivoa ispod 5%, kada se smatra da više problem nezaposlenosti praktično i ne postoji, ne može ostvariti.

Kod nas je situacija mnogo nepovoljnija, a svetska ekonomska kriza, kao i spori i neuspešni reformski procesi, još više otežavaju već ionako nepovoljno stanje na tržištu rada.

<sup>6</sup> Ovako velike fluktuacije stope nezaposlenosti u Anketama o radnoj snazi Republičkog zavoda za statistiku verovatno su rezultat metodoloških promena u vršenju anketa, posebno u 2009. godini kada je izvesno nezaposlenost povećana.

Tabela 2.

**Stope nezaposlenosti u 2008. i 2009. godini u zemljama Evropske unije**

Zemlja	2008	2009
Evropska unija	7,1	9,2
Belgija	7,3	7,9
Češka	4,3	7,0
Danska	3,4	6,4
Nemačka	7,1	7,6
Estonija	6,5	...
Grčka	7,5	9,2
Španija	12,4	19,3
Francuska	8,0	10,0
Irska	6,7	13,0
Italija	6,8	7,4
Kipar	3,5	5,9
Letonija	6,3	13,8
Litvanija	8,1	19,7
Luksemburg	5,1	6,6
Mađarska	7,8	9,7
Malta	5,8	7,2
Holandija	2,7	3,6
Austrija	3,9	4,8
Poljska	6,8	8,2
Portugal	7,8	9,2
Slovenija	4,1	5,9
Slovačka	8,9	12,0
Velika Britanija	6,0	7,8
Bugarska	5,2	7,6
Rumunija	5,8	6,4
Finska	6,5	8,6
Švedska	6,4	8,7

*Izvor:* Eurostat – euroindicators, 153/2009 – 30. oktobar 2009.

U septembru 2008. godine Nacionalna služba za zapošljavanje registrovala je 790.319 lica koja traže posao, i tada je stopa zvanično registrovane nezaposlenosti, prema ovom izvoru, iznosila 23,93%, dok je u septembru

2009. godine zaposlenje tražilo 816.057 lica, a stopa nezaposlenosti je iznosila 26,54%. Zaposlenost je u Srbiji, prema istom izvoru, u septembru 2009. godine, u odnosu na isti mesec 2008. godine, smanjena za 8,14%, odnosno za 162.432 lica.

### **Umesto zaključka**

U reformi radnog zakonodavstva Srbije učinjene su značajne promene poslednjih godina. U značajnoj meri je izvršena fleksibilnost tržišta radne snage, što je jedan od važnih koraka na putu tranzicionih promena privrede. Pojednostavljeni su postupci zapošljavanja i otpuštanja radnika, što bi trebalo da pozitivno utiče na jačanje mobilnosti rada i stvaranje novih radnih mesta. Afirmisane su aktivne mere zapošljavanja. Izvršena je liberalizacija kolektivnog pregovaranja. Uvedene su fleksibilne forme zapošljavanja, mada je njihova primena u praksi za sada više simbolična.

No, i pored toga tržište rada u Srbiji je opterećeno brojnim slabostima, koje je nužno otkloniti. Ponuda radne snage je velika, što pokazuje i visoka stopa nezaposlenosti. S druge strane, i tražnja za radom je sve veća. To bi trebalo da rezultira padom stope nezaposlenosti. Međutim, to se ne dešava, zbog toga što postoji velika neusklađenost ponude i tražnje radne snage, što je verovatno, pored nedovoljnog nivoa privredne aktivnosti, najveći problem za značajnije smanjenje nezaposlenosti. Osnovni uzrok velikog raskoraka između ponude i tražnje su nedovoljna i zastarela znanja armije nezaposlenih. Znanja zaposlenih, a pogotovo nezaposlenih su često zastarela, jer se odnose na zastarele tehnologije, što je posledica velikog tehnološkog zaostajanja Srbije. Zato je reforma obrazovanja, posebno srednjeg, veoma urgentna, kako bi se ponuda radne snage prilagodila tražnji.

Pred tržištem rada Srbije stoje, i pored pozitivnih početnih pomaka u kreiranju njegove fleksibilnosti, brojni izazovi. Ne radi se samo o postojećoj visokoj nezaposlenosti i o problemu neusklađenosti ponude i tražnje radne snage, kao teških nasleđa prošlosti, već i o mogućnostima i promenama koje donosi neminovna globalizacija. U tom smislu posebnu pažnju treba pokloniti uticaju slobodne trgovine, stranih direktnih investicija, transfera novih tehnologija i slobodnog kretanja ljudi, kapitala i robe, na odnose na domaćem tržištu rada.

Pored ovih okolnosti, za trasiranje puta za efikasno tržište rada, treba imati u vidu i činjenicu da je tokom devedesetih godina prošlog veka došlo do povećanja siromaštva i izmene strukture stanovništva, kako zbog velikog priliva izbeglica i interno raseljenih lica, tako i zbog velikog odliva mlađih generacija u inostranstvo i povećanja učešća starih, bolesnih i izdržavanih

lica. Sve ove promene jako utiču na ponudu radne snage, kako kvantitativno tako i kvalitativno, čemu treba prilagoditi strategiju za povećanje zaposlenosti. Ovome svemu treba dodati i okolnost da je tokom devedesetih godina prošlog veka došlo i do bujanja sive – neformalne ekonomije, naravno na štetu formalnog sektora.

Prva i ključna stvar za jačanje performansi, ne samo tržišta rada već i nacionalne ekonomije u celini, je poboljšanje ponude radne snage u smislu obogaćivanja znanja kako nezaposlenih, tako i zaposlenih, što naravno podrazumeva značajne investicije u ljudski kapital. Država treba da se fokusira na maksimalno podsticanje ovih investicija, koje su u moderno doba, odnosno poslednjih decenija najrentabilnije. Za naše prilike one su imperativ naročito zbog velike erozije ljudskog kapitala poslednjih dvadesetak godina. Investicije u ljudski kapital su najbrži put kako za povećanje zaposlenosti, tako i za smanjenje siromaštva.

Što se tiče radnog zakonodavstva njega je nužno dalje unapređivati kako bi se postigla puna fleksibilnost tržišta rada, što bi imalo za rezultat rapidno smanjenje nezaposlenosti. Problem je što liberalizacija tržišta rada kod nas još uvek nailazi na velike otpore zagovornika prevaziđene ideologije o preteranoj zaštiti zaposlenih, kao što je to bio slučaj sa donošenjem Zakona o radu 2005. godine, kada je regulacija tržišta rada učinjena nefleksibilnijom, a troškovi rada znatno povećani za poslodavce, kao rezultat izrazito socijalno-zaštitne motivacije.

Mada prethodno navedeni podaci o opadanju zaposlenosti i rastu nezaposlenosti u potpunosti ne korespondiraju (mnogo veći pad zaposlenih od rasta nezaposlenosti), izvesno je da kriza ima krupne nepovoljne posledice na naše tržište rada. Procene brojnih eksperata ukazuju da će nakon ekonomskog oporavka i okončanja ekonomske krize nezaposlenost i dalje biti visoka i da će oporavak tržišta rada biti najsporiji, tj. da će se efekti ekonomskog oporavka najsporije reflektovati na tržište rada, odnosno na rast zaposlenosti.

Zbog toga će biti nužno ubrzati reformske procese tržišta rada, kako bi se povećala njegova efikasnost i tako stvorili uslovi da se veliki radni potencijal stanovništva Srbije racionalnije angažuje, što je jedan od ključnih preduslova za veći ekonomski rast i razvoj.

## Literatura

- BECKER, S. G., K. M. MURPHY, R. F. TAMURA (1990). "Human Capital, Fertility, and Economic Growth", *The Journal of Political Economy*, Vol. 98, No. 5, part 2.
- BOLČIĆ, S. (2003). *Svet rada u transformaciji* (Beograd: Plato).
- EHRENBERG, G., R. S. SMITH (2003). *Modern Labor Economics: Theory and Public Policy* (Boston, San Francisco, New York: Addison-Wesley).
- EUROSTAT (2009). Euroindications, No. 153, 30. oktobar 2009.
- KRSTIĆ, G., B. STOJANOVIĆ (2001). *Osnove reforme tržišta rada u Srbiji*, (Beograd: CLDS i Ekonomski institut).
- LEADBEATER, C. (1999). *Living on Thin Air: The New Economie* (London: Viking) VII.
- NSZ. *Mesečni statistički bilten*, odgovarajući brojevi (Beograd: Nacionalna služba za zapošljavanje).
- OBRADIĆ, A. (2005). *Makroekonomika tranzicijskog tržišta rada* (Zagreb: Politička kultura).
- RZS (2003/ 2007/ 2009). *Anketa o radnoj snazi*, Saopštenje br. 148 od 29.07.2003/ Saopštenje br. 59 od 15.03.2007/ Saopštenje br. 155 od 08.06.2009. (Beograd: Republički zavod za statistiku Srbije).
- ŠUKOVIĆ, D. (2006). *Tržište rada i ekonomske nejednakosti* (Beograd: Institut društvenih nauka).
- VLADA REPUBLIKE SRBIJE (2005). *Nacionalna strategija zapošljavanja*, (Beograd: Ministarstvo rada, zapošljavanja i socijalne politike).

**Danilo Šuković**

### Stanovništvo Srbije u fokusu tržišta rada

*R e z i m e*

U radu se analizira međuzavisnost tržišta rada i stanovništva, s obzirom da ponuda radne snage zavisi od broja stanovnika i njegove strukture. Posebno se analiziraju demografski aspekti tržišta rada gde se ukazuje da ponuda radne snage ne zavisi samo od kvantitativnih i kvalitativnih odlika stanovništva, već da je međuzavisnost tržišta rada i demografskih faktora mnogo složenija i višestruko izražena. Analiza ključnih trendova na tržištu rada izneta u ovom radu pokazuje da globalna ekonomija zahteva sve veću fleksibilnost radne snage. U tom smislu prognoze brojnih ekonomista i sociologa zasnivaju se na uverenju da će sve veći broj ljudi u

budućnosti postati radnici sa portfeljom. Oni će posedovati određeni broj veština i kvalifikacija, koje će koristiti kako bi se u toku svog radnog veka kretali s jednog radnog mesta na drugo. Stalno zaposlenje, odnosno postojanu karijeru, u današnjem smislu reči, će imati samo relativno mali broj ljudi. Sve to ide u prilog tezi da ideja o "poslu za ceo radni vek" postaje stvar prošlosti.

U radu se dalje dolazi do zaključka da za trasiranje puta za efikasno tržište rada, treba imati u vidu i činjenicu da je tokom devedesetih godina prošlog veka došlo do povećanja siromaštva i izmene strukture stanovništva, kako zbog velikog priliva izbeglica i interno raseljenih lica, tako i zbog velikog odliva mladih generacija u inostranstvo i povećanja učešća starih, bolesnih i izdržavanih lica. Sve ove promene jako utiču na ponudu radne snage, kako kvantitativno tako i kvalitativno, čemu treba prilagoditi strategiju za povećanje zaposlenosti. Ovome svemu treba dodati i okolnost da je tokom devedesetih godina prošlog veka došlo i do bujanja sive – neformalne ekonomije, naravno na štetu formalnog sektora.

U radu se posebno ističe da ekonomska kriza ima krupne nepovoljne posledice na naše tržište rada. Procene brojnih eksperata ukazuju da će nakon ekonomskog oporavka i okončanja ekonomske krize nezaposlenost i dalje biti visoka i da će oporavak tržišta rada biti najsporiji, tj. da će se efekti ekonomskog oporavka najsporije reflektovati na tržište rada, odnosno na rast zaposlenosti.

Zbog toga će biti nužno ubrzati reformske procese tržišta rada, kako bi se povećala njegova efikasnosti i tako stvorili uslovi da se veliki radni potencijal stanovništva Srbije racionalnije angažuje, što je jedan od ključnih preduslova za veći ekonomski rast i razvoj.

**Ključne reči:** stanovništvo, tržište rada, nezaposlenost, reforma

**Danilo Šuković**

### **Citizens of Serbia in Focus of the Labour Market**

#### *S u m m a r y*

This paper analyzes the mutual dependence of the labor market and the population, since the supply of the labor force depends on population size and its structure. The demographic aspects of the labor market are especially analyzed and it is shown that the supply of the labor force does not depend only on the quantitative and qualitative characteristics of the population but that the mutual dependence of the labor market and demographic factors are much more complex and multiply expressive. An analysis of the key trends on the labor market presented in this paper indicates that the global economy requires an increasingly flexible labor force. In that sense, the forecasts of numerous economists and sociologists are based on the conviction that more and more people in future will become workers with a portfolio. They will possess a certain number of skills and qualifications which they will use to transfer from one job on to another during their working life. A continuous profession,

namely a steady career, in today's sense of the word, will only a relatively small number of people have. It all goes in favor of the theory that having a "job for your whole working life" is becoming a thing of the past.

In this paper it is further concluded that for tracing the path for an efficient labor market, it should be considered that, during the nineties of the last century, there has been an increase in poverty and a change in population structure, not only because of a large inflow of refugees and internally displaced persons, but due to emigration of the younger population and an increase of the old, ill and dependant persons. All these changes greatly influenced the supply of the labor force, in a quantitative and qualitative way, and thus the strategy for increasing employment should be adjusted. The rapid expansion of the underground-informal economy must be added to all this, which grew rapidly in the nineties of the last century, naturally to the detriment of the formal sector.

This paper especially stresses that the economic crisis has large unfavorable consequences on our labor market. The estimation of numerous experts indicate that after the economic recovery and end of the economic crisis, unemployment will still be very high and that the recovery of the labor market will be the slowest, namely that the effects of the economic recovery will reflect the slowest on the labor market, namely employment increase.

For this reason it will be necessary to stimulate the reformative processes of the labor market so as to increase its efficiency and thus create conditions to rationally engage the large working potential of Serbia's population, which is one of the key prerequisites for larger economic growth and development.

**Key words:** *population, labour market, unemployment, reform*